

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО КЕРУВАННЯ

У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи до реалізації інформаційного керування у різноманітних сферах.

Ключові слова: «молекулярна агресія», рефлексивне керування, траєкторне керування.

У найбільш загальному вигляді (класичному) керування можна представити як контрольовану зміну станів системи (об'єкта), спрямовану на досягнення поставленої (суб'єктом) мети. Кібернетичний принцип зворотного зв'язку вказує на те, що у будь-якій системі керування відбувається інформаційна взаємодія (між керуючою і керованою підсистемами), тому будь-яке керування можна назвати інформаційним. Але у запропонованій статті мова йтиме про особливі форми керування, окреслені як «інформаційне керування».

Інформаційне протиборство розгортається у інформаційній сфері та характеризується використанням методів, способів і засобів відкритого і прихованого інформаційного (інформаційно-психологічного) впливу супротивників один на одного з метою досягнення власних цілей. В умовах становлення інформаційного суспільства і стрімкого науково-технічного прогресу особливої актуальності набуває забезпечення інформаційної безпеки держави і суспільства. Дослідження механізмів і технологій інформаційного протиборства сприятиме вирішенню завдань забезпечення суспільно-політичної стабільності та соціально-економічного розвитку нашої країни.

Питанням реалізації інформаційного керування у суспільно-політичній сфері присвячено роботи наступних авторів: С. Г. Кара-Муза [7], М. А. Кузнецов, В. В. Кульба, Е. А. Мікрін [8], О. В. Литвиненко [11], В. В. Циганов, С. М. Бухарін [17-19].

Теоретико-методологічні засади рефлексивного керування розробляв В. Лефевр [10] та І. В. Прангішвілі [13]. Застосування методів рефлексивного керування у військовій справі розглядають Ю. М. Батурін [1] та В. Л. Махнін [12].

Особливої уваги заслуговують праці О. А. Денисова та Є. В. Денисової [4-6], що присвячені розробці методу траєкторного керування.

Окремий напрям досліджень становить формалізація різних процесів і понять у сфері інформаційного керування, що представлений напрацюваннями наступних авторів: С. М. Бухарін, В. І. Ковальов, С. Ю. Малков [2], О. А. Денисов [3], С. П. Расторгуєв [14-16], В. В. Циганов, С. М. Бухарін [17-19].

Мета статті – розглянути теоретико-методологічні підходи до реалізації інформаційного керування у різноманітних сферах.

Сучасним методологічним підґрунтям інформаційного керування значною мірою є установки А. Грамші, основою яких є твердження, що «для досягнення стратегічних цілей слід діяти не у лоб, змінюючи базис суспільства, а через надбудову – силами інтелігенції, здійснюючи «молекулярну агресію» у свідомості суспільства і руйнуючи його культурне ядро» [8, 136].

У своїх дослідженнях А. Грамші приділяв значну увагу вченню про гегемонію, яку він розглядав як систему «ідейно-політичних уявлень та сукупність механізмів формування цієї системи» [11, 46]. Ідеї А. Грамші ґрунтовно проаналізовані у монографії [11].

Гегемонія – це не сталий досягнутий в минулому стан, а динамічний безперервний процес. На думку О. Литвиненка, будь-яка гегемонія «складається з сотень і тисяч гегемоній окремих груп і навіть людей. Мікрогегемонії можуть не тільки поєднуватися, а й ворогувати, особливо якщо вони діють у соціальному просторі. У цьому просторі посилення певної гегемонії може відбуватися за рахунок інших, що послаблюються, або без розширення зони дії» [11, 96].

Гегемонія спирається на «культурне ядро» суспільства, що включає в себе сукупність уявлень про світ і людину, про добро і зло, прекрасне і огидне, безліч символів і образів, традицій і забобонів, знань і досвіду багатьох століть. Доки це ядро стабільне, у суспільстві є «стійка колективна воля певного ступеня однорідності, того ступеня, що необхідний, щоб вийшла дія, координована у часі та географічному просторі» [7, 54-55].

Процес формування нової гегемонії проходить три основні стадії. На першій він є переважно молекулярним процесом, що відбувається в елітних та інтелектуальних колах. На другій, яка починається після досягнення певної критичної маси, відбувається привнесення нової гегемонії у маси. На третій нова спільнота, що організована навколо нової гегемонії, намагається поширити цю гегемонію на все суспільство [11, 96].

А. Грамші розвиває концепцію про суть інтелігенції, її зародження, роль у суспільстві та стосунки з владою. Саме створення і

розповсюдження ідеологій, встановлення або підрив гегемонії того або іншого класу – головний сенс існування інтелігенції [7, 56].

Досліджуючи інформаційні операції у рамках неомаркситської парадигми теорії політичної комунікації, О. Литвиненко робить висновок, що «підвалинами будь-якого типу інформаційних операцій є дії, що стосуються боротьби гегемоній, їхнього підриву, формування нових або зміцнення вже чинних» [11, 77].

У цілому застосування технології «молекулярної агресії», «у якій впливи на особу, що приймає рішення відповідно до визначеної схеми, розподіляються у часі та діють на неї завдяки сумарному ефекту її індивідуальної пам'яті», науковці зараховують до «постнекласичної» науки і розглядають у рамках концептуальної моделі «суб'єкт – середовище» [2, 3].

Це модель, у якій «узгодження діяльності її учасників відбувається шляхом трансформації інформаційного середовища без створення прямого трафіку інформаційного обміну. У випадку коли суб'єкти організації володіють однаковими матрицями цінностей і мають доступ до єдиного інформаційного простору (поля), то при змінах у цьому просторі ці суб'єкти будуть реагувати на них однаково у своїй діяльності» [2, 3].

«Некласичному» типу раціональності відповідає модель «суб'єкт – суб'єкт» і технології керування, що засновані на рефлексії свідомості.

Однією з фундаментальних властивостей буття людини є те, що поряд з «об'єктивною» реальністю існує її відображення у свідомості. При цьому між «об'єктивною» реальністю та її образом у свідомості існують певні розбіжності, у тому числі й щодо оцінки морально-етичних якостей особи (чесні та гідності). Образ «об'єктивної» реальності виявляється частиною особливої рефлексивної реальності [1, 3].

Рефлексія – це стати дослідником, спостерігачем стосовно власних дій та думок, а також і стосовно дій інших «персонажів», їх думок, що дозволяє виявити рефлексивні процеси при взаєминах об'єктів дослідження. Рефлексія як феномен властива лише суб'єкту [13, 126-127].

В. Лефевр визначає рефлексивне керування як «інформаційний вплив на об'єкти, для опису яких необхідно вживати такі поняття, як свідомість і воля», зазначаючи, що об'єктами можуть бути як окремі люди, так і об'єднання людей (сім'я, група, нація, суспільство, цивілізація). Науковець зауважує, що рефлексивне керування може розглядатися у двох сенсах: по-перше, «як мистецтво маніпуляції

людьми і об'єднаннями людей», по-друге, «як специфічний метод соціального контролю» [10, 454].

Рефлексивне керування – це передача впливу на усю систему цінностей, цілей і способу мислення тих, ким доводиться керувати. При рефлексивному керуванні відбувається перегравання супротивника, іноді шляхом нав'язування противнику помилкового образу, помилкової дії. Рефлексивне керування – це вплив на супротивника або партнера з метою прийняття ним не вигідного для себе і вигідного для нас рішення [13, 127].

Ю. Батурін, виходячи із розуміння «стратегії як обраного варіанту рішення, поведінки», визначає рефлексивну стратегію як «варіант вибору рішення, поведінки з урахуванням уявлень противника щодо ситуації та прогнозування його рангу рефлексії». Відповідно, рефлексивне керування він розглядає як «здійснення цілеспрямованого впливу на стратегію противника» [1, 3]. Стратегічне керування має рефлексивний характер тому, що найчастіше воно використовується для того, щоб розібратися у сьогоднішній, зазирнувши до нього з майбутнього. Рефлексія дозволяє оцінити сьогоднішній день з позиції завтрашнього. Вона допомагає побачити сьогоднішнього себе у «дзеркалі завтрашнього». Тому стратегічне керування – це рефлексія через майбутнє, але водночас результат колективної рефлексії [13, 129].

У такому контексті надзвичайно цікавими видаються роздуми С. Лема щодо футурології, висловлені ним наприкінці 60-х років минулого століття. Футурологія «не стане ані радаром, ані зоряним дороговказом людства, а перетвориться на нову інформаційну зброю протиборчих сторін» [9, 161].

Розглядаючи рефлексивні технології у військовій справі, В. Махнін визначає їх як «сукупність способів, засобів та прийомів інформаційно-психологічного впливу на супротивника, що об'єднані пріоритетними завданнями та забезпечують найбільш ефективне досягнення мети операції (бойових дій)» [12, 50].

Результати аналізу досвіду підготовки та проведення операцій, бойових дій, боїв та інших тактичних дій на предмет розробки заходів з введення в оману противника у задумі командувачів (командирів) показали, що рефлексивний вплив на супротивника зводився до формування симулякра, тобто хибних реальних, інформаційних і психологічних образів об'єктів, процесів, явищ. Рефлексивний вплив за допомогою симулякрів проявляється у паралізації інтелектуальної (творчої) діяльності супротивника (особи, що приймає рішення) [12, 51-52].

Поява нових технологій керування поведінкою (вибору) і розвиток кількісних та якісних моделей, що описують не тільки сам процес вибору (рефлексивне керування, рефлексивне програмування та керування полісуб'єктними середовищами), але й активність свідомості у період, коли процес вибору не відбувається, створили передумови переходу до абсолютно нової форми військової боротьби, що отримала назву «конфлікт на геоцентричному театрі військових дій».

А. Денисов, розглядаючи протиборство на геоцентричному театрі військових дій, що «має на меті ураження і/або захист (включаючи керування розвитком і деградацією) матеріальних і нематеріальних об'єктів і середовищ, що породжують будь-які форми психічної активності», зазначає, що «психоінжиніринг, будучи природним розвитком рефлексивних моделей (тобто технічної кібернетики другого роду), об'єднаний з кращими досягненнями науки і технології у сфері керування поведінкою (вибору), є науково-технологічною основою для бойового планування та керування конфліктом на геоцентричному театрі військових дій [6, 33]. У його науковій роботі [3] розглянуто елементи розробки метрологічної системи керування конфліктом на геоцентричному театрі військових дій, а також теоретичні засади нового виду летальної і нелетальної зброї (теорія психогенної травми).

Аналізуючи теорію Бойда, центральною ідеєю якої є цикл OODA: Observe – Orient – Decide – Act (Спостереження – Орієнтація – Рішення - Дія), А. Денисов знаходить її «вразливості» і робить висновок, що «теорія Бойда є окремим випадком більш загального і надійного методу траєкторного керування» [6, 26].

Змістовно цикл Бойда може бути визначений як «сукупність процедур планування та керування конфліктом від моменту першої появи інформації про об'єкт до його списання зі списку цілей після знищення» [4, 2].

А. Денисов обґрунтовує, що «якщо у військовому чи іншому конфлікті зіткнуться Сторона А і Сторона В, і при цьому Сторона А буде використовувати у якості основи планування та керування траєкторні схеми, а Сторона В – теорію Бойда, і якщо до того ж у нас немає підстав сумніватися у інтелектуальній спроможності обох Сторін, то Сторона А завжди буде здобувати перемогу над Стороною В. Оскільки остання користується системою схематизації, планування та керування, вторинною відносно до траєкторного керування» [6, 27].

З точки зору траєкторного керування будь-який військовий чи інший конфлікт є схемою послідовностей стаціонарних станів об'єкта, що розвивається, наприклад, армії [4, 7]. При цьому схема керування складається з послідовності 9 узагальнених операцій:

1. Збір інформації щодо стаціонарних станів процесу керування. Передбачається, що особи, які приймають рішення (ОПР), до певного моменту не мали жодних знань щодо процесу. Тому для того, щоб у момент $t = 0$ прийняти рішення про керування, необхідно створити модель процесу керування, а для цього необхідно зібрати інформацію про цей процес.

2. Аналітичне дослідження послідовності минулих стаціонарних станів. Якщо в операції 1 ОПР лише спостерігали процес, маючи на меті отримати якомога більш повний опис усіх можливих ознак стаціонарних станів $S_{np} \dots S_0$, то на цьому етапі повинна виникнути аналітична модель процесу, що пов'язує в єдину модель знання про всі ці стаціонарні стани. Мета аналітичного (емпіричного) дослідження може бути записана за допомогою формули $S_{np} \rightarrow S_0$.

3. Створення теоретичної моделі процесу. Найбільш витончена частина керування будь-яким конфліктом, особливо військовим.

4. Теоретичне моделювання послідовності майбутніх стаціонарних станів процесу, яким він міг би бути без застосування до нього керуючих впливів ОПР. Результат цього етапу може бути представлений у вигляді формули $S_0 \rightarrow S_k$.

5. Після того як проведено теоретичне моделювання і отримано опис послідовності майбутніх стаціонарних станів процесу без керуючого втручання у нього ззовні, буде отриманий і список ознак майбутнього кінцевого стану цього процесу S_k . На основі цього списку ОПР оцінюють об'єктивні перспективи розвитку процесу і приймають рішення про доцільність введення керування, тобто про необхідність змінити список ознак кінцевого стану S_k на новий список ознак, що відповідають майбутньому кінцевому стану S_k^i . Саме це і називається прийняттям політичного рішення, зміст цього може бути представлений у вигляді формули $S_k \rightarrow S_k^i$.

6. Після того? як політичне рішення прийняте, починається стратегічне планування. Суть його полягає у тому, щоб використовуючи наявну теоретичну модель процесу, тобто модель, що описує майбутні зміни процесу, вирішити зворотну задачу: розгорнути у зворотній послідовності майбутні стаціонарні стани від S_k^i до стану S_0 , що відповідає теперішньому часу $t=0$. Зміст цього зворотного моделювання може бути представлений формулою $S_k^i \rightarrow S_0$.

7. На цьому етапі розробляється сукупність процедур впливу на об'єктивний процес, що переводить кожний майбутній стаціонарний стан від його природного списку ознак до нового, штучно створеного списку ознак. У результаті формується те, що і є повною сукупністю керуючих впливів, яку можна назвати планом траєкторного керування: [Керування] = $[B_1 + B_2 + \dots + B_7]$.

8. Практична реалізація сукупності керуючих впливів. Завершальна – оцінка ефективності виконаного керування. Ця операція, фактично, є об'єднанням перших двох операцій керування з тією лише різницею, що її основною метою є оцінка відповідності реальних дій плану керування.

У дослідженні А. А. Денисова та Є. В. Денисова [6] розглянуто двухконтурну схему керування геоцентричним військовим, політичним і економічним конфліктом, що реалізує повну схему траєкторного керування.

Для дослідження інформаційного керування безумовний інтерес становлять теоретико-методологічні напрацювання С. Расторгуєва, який розглядає інформаційне протиборство як «цілеспрямоване широкомасштабне оперування суб'єктів сенсами: створення, знищення, модифікація, нав'язування і блокування носіїв сенсів інформаційними методами для досягнення поставлених цілей» [15, 8].

Будь-яка інформаційна система, здатна до навчання, наприклад людина, володіє моделлю оточуючого світу і самої себе. Модель формується у процесі життєдіяльності за своїми законами і багато у чому визначає бачення світу інформаційною системою, а отже і її вчинки [14, 40].

Функціонально модель світу повинна відповідати за рішення задач з прогнозування. Змістовно вона повинна відображати взаємозалежності елементів як емпіричного (речі), так і абстрактного (ідеї) світів. Формально модель становить собою структуру з активними функціональними елементами, що фактично є не чим іншим, як знанням носія моделі [14, 41-42].

Розробляючи формальну теорію інформаційної війни [14; 15] С. Расторгуєв виходить з наступних положень:

- два і більше суб'єктів, що борються один з одним за ресурси;
- поведінка суб'єктів, що борються, визначається наявними у них моделями світу. При цьому моделі світу постійно змінюються під впливом вхідних даних, що надходять на вхід систем;
- боротьба відбувається виключно шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу, тобто завдяки створенню відповідних

послідовностей повідомлень, направлених на викривлення моделі світу супротивників.

На думку С. Расторгуєва, «будь-яка інформаційна операція завжди спрямована на змінення картини світу противника, на його перепрограмування. Змінення картини світу, у свою чергу, передбачає корегування знання противника» [14, 11]. У своїй праці [16] науковець у рамках формального підходу розглядає закономірності взаємодії образів у ідеальному (віртуальному) світі. Застосовуючи метод аналогії (у фізичному існує лише те, що володіє енергією), С. Расторгуєв висуває гіпотезу, що «в ідеальному світі існують лише ті образи (моделі), що володіють енергією» [16, 3].

Образ визначається через сукупність відношень між мемами (інформаційними квантами), що його складають. Меми (інформаційні кванти) – цеглинки, з яких складається образ, що використовується для побудови цільових вказівок інформаційним істотам при рішенні задачі керування соціумами. Залежно від відношень між мемами вони можуть структуруватися і підтримувати достатньо складні образи, що іноді називають картинами світу [16, 3-4].

Енергія образу (моделі) у ідеальному світі, спроектована у фізичний світ, «перетворюється» в інформацію, що керує світом. Енергія образу – це можливість цього образу здійснювати роботу. У ідеальному світі він перебудовує інші образи під себе. Він викривляє ідеальний простір, примушуючи оточуючі образи рахуватися з ним, тобто бути на нього схожим. Але при цьому за будь-яким образом, а отже і за будь-яким станом душі, завжди (і до, і після) стоїть певна подія або вчинок у світі фізичних енергій [16, 4].

Науковець розглядає силу бажання і силу страху (певні стани свідомості) як такі, що визначають енергію образу. Формулюючи загальний закон здійснення тієї чи іншої події (досягнення певного стану), С. Расторгуєв робить висновок, що «якщо бажаний образ є метою, кінцевою точкою руху образів, то причиною недосягнення мети може бути як нестача бажання, що перекривається страхом, так і надлишок сили бажання, який призводить до того, що послідовність подій не сходиться до цього бажання» [16, 5].

Переконання, що дії людей обумовлені здебільшого прагненням отримати задоволення чи уникнути болю, складають основу психологічного гедонізму. Теоретичні напрацювання психологічного гедонізму, біхевіоризму, традиційного і юнгівського психоаналізу покладені в основу розробки моделей, структур і архетипів управління людиною в умовах динаміки і невизначеності.

Дослідженню адаптивних механізмів самоорганізації людини та розгляду високих гуманітарних технологій керування людиною і суспільством присвячено роботу В. В. Циганова «Адаптивные механизмы и высокие гуманитарные технологии. Теория гуманитарных систем» [17]. Адаптивні систем керування інформаційними війнами розглянуто у спільних публікаціях В. В. Циганова з С. Н. Бухаріним [18; 19].

Теоретико-методологічним підґрунтям зазначених досліджень є теорія еволюційних систем – теоретичне знання про керування еволюцією соціально-економічних систем, оволодінні їх капіталом і владою. Предмет цієї теорії – керування цілеспрямованою людською діяльністю у нестационарних умовах, дослідження і розробка механізмів керування еволюцією людини і організації при невизначеності. Для проектування і впровадження механізмів керування еволюцією систем різної природи і масштабу використовують системний аналіз. Ця робота відбувається у рамках загальної концепції інтелектуальних механізмів – механізмів функціонування соціально-економічних систем, заснованих на інтеграції природного і штучного інтелекту. Методологія побудови інтелектуальних механізмів заснована на ідеях штучного інтелекту, а програмна реалізація – на експертних системах. Методика побудови інтелектуальних механізмів заснована на комбінуванні адаптивних архетипів.

Підсумовуючи, зазначимо, що реалізація інформаційного керування ґрунтується на:

- ідеях А. Грамші щодо «молекулярної агресії» та його вченні про гегемонію (О. Литвиненко);
- рефлексивних моделях взаємодії (В. Лефевр), рефлексивних технологіях (Ю. Батурін, В. Махнін), рефлексивному керуванні (І. Прангішвілі);
- методах траєкторного керування (О. Денисов);
- формальній теорії інформаційної війни С. Расторгуєва та його концепції «енергії образу»;
- адаптивних механізмах самоорганізації та адаптивних системах керування інформаційними війнами (В. Циганов, С. Бухарін).

Отже, на сьогоднішній день існує чимало різноманітних теоретико-методологічних підходів до реалізації інформаційного керування у різних сферах, постійно з'являються нові теоретичні конструкції, що вимагає їх подальшого аналізу.

Перспективним дослідженням, на думку автора, має стати аналіз теоретичних засад реалізації інформаційного керування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батурич Ю.М. Рефлексивные стратегии в конфликтных взаимодействиях на основе ситуационного анализа с виртуальной поддержкой // Информационные войны. – 2009. – № 1. – С. 2-9.
2. Бухарин С.Н. О формализации понятия информационного поля / С.Н. Бухарин, В.И. Ковалев, С.Ю. Малков // Информационные войны. – 2009. – № 4. – С. 3.
3. Денисов А.А. Основы метрологического обеспечения управления конфликтом на геоцентрическом ТВД (Математическая теория Сказочника) // Информационные войны. – 2012. – № 2. – С. 48-58.
4. Денисов А.А. Подавление циклов Бойда: опыт управления военными и политическими конфликтами 1999-2009 гг. // Информационные войны. – 2010. – № 2. – С. 2-13.
5. Денисов А.А., Денисова Е.В. Подавление циклов Бойда: новый принцип управления военными и политическими конфликтами // Информационные войны. – 2010. – № 3. – С. 2-14.
6. Денисов А.А., Денисова Е.В. Подавление циклов Бойда: полная схема управления постиндустриальным военным и политическим конфликтом // Информационные войны. – 2010. – № 4. – С. 26-37.
7. Кара-Мурза С.Г. Власть манипуляции. – Изд. 2-е. – М.: Академический Проект, 2009. – 380 с.
8. Кузнецов Н.А. Информационная безопасность систем организационного управления. Теоретические основы / Н.А. Кузнецов, В.В. Кульба, Е.А. Микрин ; РАН, Институт проблем передачи информации. – М.: Наука, 2006. – Том 1. – 496 с.
9. Лем С. Фантастика и футурология: В 2 кн. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – Кн. 1. – 591 с.
10. Лефевр В.А. Рефлексия. – М.: «Когито-Центр», 2003. – 496 с.
11. Литвиненко О.В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси: Монографія – К.: НІСД, 2003. – 240 с.
12. Махнин В.Л. О рефлексивных процессах в противоборстве боевых систем // Информационные войны. – 2012. – № 3. – С. 48-58.
13. Прангшивили И.В. Энтропийные и другие системные закономерности: Вопросы управления сложными системами / Ин-т проблем управления им. В.А. Трапезникова. – М.: Наука, 2003. – 428 с.
14. Расторгуев С.П. Введение в формальную теорию информационной войны. – М.: Вузовская книга, 2002. – 120 с.
15. Расторгуев С.П. Информационная война. Проблемы и модели. Экзистенциальная математика: уч. Пособие. – М.: Гелиос АРВ, 2006. – 240 с.
16. Расторгуев С.П. Информация как энергия образа // Информационные войны. – 2010. – № 4. – С. 2-6.

17. Цыганов В.В. Адаптивные механизмы и высокие гуманитарные технологии. Теория гуманитарных систем. – М.: Академический Проект, Альма Матер, 2012. – 346 с.
18. Цыганов В.В., Бухарин С.Н. Информационные войны в бизнесе и политике. Теория и методология. – М.: Академический проект, 2007. – 336 с.
19. Цыганов В.В., Бухарин С.Н. Информационный менеджмент. Механизмы управления и борьбы в бизнесе и политике: Словарь-справочник. – М.: Академический Проект, 2009. – 506 с.

Ливенко В. И. Теоретико-методологические подходы к реализации информационного управления.

В статье рассматриваются теоретико-методологические подходы к реализации информационного управления в различных сферах.

Ключевые слова: «молекулярная агрессия», рефлексивное управление, траекторные управления.

Lyvenko V. I. Theoretical and methodological approaches to the implementation of information management.

The article examines the theoretical and methodological approaches to the management of information in various areas.

Keywords: «Molecular aggression», reflexive control, trajectory control.

Олексенко Р. І.

**СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ ЧЕСНОТ ПРОТЕСТАНТИЗМУ ЯК
ПІДСТАВА РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

У статті на основі аналізу праць М. Вебера протестантизм розглянуто як основу нового підприємницького етосу й нової філософії виробництва.

Ключові слова: людина, культура, протестантська етика, етос, «дух капіталізму».

У широковідомій праці Макса Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» поняття капіталістичного духу відіграє ключову роль. Учений визначає його не стільки операціонально, скільки контекстуально, попереджаючи читача, що «капіталістичний дух» проясниться поступово, у міру руху теоретичного аналізу. Дійсно, концептуалізація цього поняття розгортається у Вебера і набирає змістовної потужності тільки до кінця «Протестантської етики».